Горбатюк Микола Володимирович
старший науковий співробітник, к. істор. наук,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І.Ф. Кураса НАН України

Популізм у діяльності регіональних політичних еліт (на прикладі Вінниччини)

Популізм, маючи поживний ґрунт у вигляді політичної нестабільності, перманентних економічних і соціальних криз, бажання народу отримати «сильну владу», глибоко вкоренився в українське суспільно-політичне життя, ставши невід'ємною ознакою функціонування політичних еліт. При цьому популізм загальнодержавних та регіональних політичних еліт має багато спільних рис. Головна відмінність – у масштабах; регіональні

еліти, зокрема у таких аграрних регіонах як Вінницька область, мають значно менші ресурси і, відповідно, менші можливості. Крім того, політики-популісти у регіонах використовують однакові механізми впливу на виборців, які у кожному окремому випадку визначаються особливостями соціально-економічного розвитку регіону та притаманними саме йому культурними, етнічними та релігійними чинниками.

У політичному просторі Вінниччини тривалий час домінувала так звана «партія вінничан» – надполітична структура, створена за клановим принципом. Виникло це політико-економічне утворення на початку 2000-х рр., коли після майже десятиліття перманентного протистояння між міською і обласною владою, остання змогла домогтися обрання головою вінницької міської ради своєї людини – В. Ваховського. Позиції «партії» ще більше посилились після обрання «мером» міста О. Домбровського у 2002 р., та успішного долучення «вінничан» до Помаранчевої революції на боці В. Ющенка. Ключовими фігурами у «партії» за весь час її існування були П. Порошенко, Ю. Іванов (голова Вінницької ОДА у 1999–2002 рр., голова Вінницької обласної ради у 2002–2006 рр.), О. Домбровський (міський голова Вінниці у 2002–2005 рр., голова Вінницької ОДА у 2005–2010 рр., народний депутат України 2012–2019 рр.), Г. Заболотний (заступник, перший заступник Вінницької ОДА у 1998–2006 рр., голова Вінницької обласної ради у 2006–2010 рр., народний депутат України 2012–2019 рр.), В. Гройсман (в.о. голови, голова Вінницької міської ради у 2005–2014 рр., Голова Верховної Ради України у 2014–2016 рр. прем'єр-міністр України 2016–2019 рр., та його оточення (В. Коровій, брати Ткачуки, С. Моргунов) та ін. Важливою ознакою цієї політико-економічної групи були масштабне використання популізму та здатність «перефарбовуватися в усі можливі кольори політичних партій» з метою збереження влади [3]. Голова обласного штабу БЮТ Г. Філіпчук у липні 2007 р. характеризував «партію вінничан» як «суто вінницький хитрий чиновницький винахід, коли більшість керівників в області та районах через демагогію та популізм уникають відповідальності перед виборцями … і при кожних виборах переходять з одного владного крісла в інше» [6].

Активне використання популістських методів стало можливим завдяки концентрації у руках представників «партії вінничан» критичної маси місцевих ЗМІ. Станом на 2016 р. найбільше медіа-ресурсів області контролювалися нинішнім прем'єр-міністром України В. Гройсманом, а також чинним головою Вінницької міської ради С. Моргуновим (газети «Місто», «Вінницькі реалії», «Вінницька газета», телеканал «Віта», інтерент-ресурси «Винница.info», «0432.ua», «Моя Вінниця» (myvin.com.ua) та ін.) [4]. Значну частину місцевих медіа-ресурсів контролювали провладні депутати. Наприклад, сайт «Vinnitsa Life» (vinnlife.com), «Немирівський вісник», «Оратівстький вісник», Іллінецький вісник», «Погребищенськтий вісник», «Липовецький вісник» належать депутату від БПП Р. Демчаку; сайт I Like News належить братам Геннадію та Ігорю Ткачукам; сайт «ВінницяОК» – народному депутату від БПП О. Домбровському [4]. Низку інтернет-ресурсів контролюють колишні «регіонали». Так, за даними Вінницької агенції журналістських розслідувань та сайту VLASNO.info В. Продивусу належать «Тарасова правда», «ОРД», «Компромат Украины и России», С. Татусяку – Інформаційна Вінниччина (iVin), Г. Калетнику – «Свобода слова в Україні» [4].

Загальновизнаною є теза про те, що популізм ґрунтується на тяжінні людських мас до простого пояснення складних речей, а *політична суть популізму полягає у надані простих відповідей на складні питання*. Чудовим прикладом реалізації цієї тези була спроба Вінницької міської ради очолити боротьбу проти популізму у всеукраїнському масштабі, коли наприкінці серпня 2016 р. з ініціативи депутата від партії «Вінницька європейська стратегія» С. Бессолова депутати прийняли рішення «Про звернення Вінницької міської ради до політичних партій і об'єднань України», в якому ініціювали запровадження «Мораторію на популізм» [5]. Позитивних відгуків на цю пропозицію нам виявити не вдалося. А голова

фракції ВО «Свобода» у Черкаській міській раді А. Куча на своїй сторінці у Facebook написав: «Більшого популізму, ніж рішення Вінницької міської ради, я ще не бачив» [2].

Ознаки, за якими ми визначаємо це звернення як популістське, наступні: 1. у документі немає визначення ознак популізму (перед голосуванням депутат міськради від фракції «Батьківщина» Г. Давиденко запропонувала зафіксувати їх, і навіть заявила що «запропоноване питання якраз є прикладом такого популізму», але її пропозиція залишилася без розгляду) [13]; 2) відсутні будь-які санкції за використання популізму, що відразу поставило під сумнів ймовірність дотримання депутатами цього рішення.

Особливо активно до засобів популізму вдавалися регіональні політики напередодні парламентських виборів, зокрема загальновживаною стала практика *трансляції щедрих передвиборчих обіцянок, на виконання яких не було належних ресурсів, або які не планувалося виконувати*. Так, перед парламентськими виборами 2015 р. однією з найбільш поширених тем виборчих програмах вінницьких мажоритарників О. Домбровського, П. Юрчишина, І. Мельничука, О. Порошенка, М. Кучера було питання національної безпеки та оборони, зокрема, й у частині соціального захисту учасників АТО. Втім, у підсумку за відповідні законопроекти згадані депутати не голосували, або були відсутні у сесійній залі під час їх прийняття [8]. Схожа ситуація склалася і з обіцянками у сфері економіки, державних фінансів та реформи податкової системи. Зокрема, свої обіцянки не поспішали виконувати народні депутати України Р. Демчак та О. Порошенко, які, наприклад, не голосували за проекти законів про внесення змін до Податкового кодексу тощо [8].

Зважаючи на те, що *популізм є невід'ємним елементом патерналістської концепції відносин влади і суспільства*, місцеві еліти Вінниччини регулярно використовували його в інтересах центральної влади у межах існуючої системи неопатримоніальних зв'язків. Наприклад, наприкінці 2015 р., одразу після візиту у Вінницю голови Верховної Ради України В. Гройсмана, та його у відкритті новорічної ялинки Вінницька міська рада заявила, що вважає «аморальним і неприпустимим зниження соціальних стандартів під час гострої соціально-економічної кризи в умовах війни» та звернулася до Кабінету Міністрів та Верховної Ради України з вимогою не скасовувати безкоштовний проїзд та зменшити тарифи на газ. І хоч ця звернення не мало наслідків, його поява пов'язувалась народними масами із візитом В. Гройсмана і мала позитивно відбитись на його рейтингу [7].

За визначенням Ф. Шміттера популізм є політичною ідеологією, відповідно до якої «суспільство поділене на дві однорідні й антагоністичні групи – «чистий народ» та «корумповані еліти», а політика має виражати загальну волю народу [1, p. 5]. У своїй діяльності політичні еліти Вінниччини активно використовували технологію *протиставлення «народу» і «еліти»* з метою *творення образу ворогів зі своїх політичних опонентів*. При цьому це протиставлення часто супроводжувалося нагнітанням гніву з метою зниження критичності сприйняття. Прикладом використання цієї технології є розміщення 24 вересня 2015 р. обласним осередком Всеукраїнського об'єднання «Свобода» «стовпа ганьби» у Вінниці на Майдані Небесної Сотні. На «стовпі ганьби» були розвішені фотографії народних депутатів України від Вінниччини, які голосували за внесення змін до Конституції України в частині децентралізації влади. Під кожною фотографією вказувалося прізвище нардепа та його виборчий округ та містився підпис: «Зрадив Україну. Голосував за надиктовані Путіним зміни до української Конституції» [10].

Досить активно кандидати у депутати до обласної і Верховної Ради на Вінниччині використовувати *позиціонування себе, як «свого»*, що виявлялося у демонстрації близькості до проблем «простого народу» (наприклад кандидат у народні депутати України П. Юрчишин на своїх агітаційних листівках розміщував «Розклад руху електропоїздів з Козятина на Вінницю» та графік руху автобуса «Вінниця–Козятин»; передвиборча агітація І. Зубка містила поради щодо сортування сміття, а В. Чернія – поради «Господарникам у допомогу» – міри ваги продуктів харчування в різних мірах об'єму [9].

Доволі часто депутати місцевих рад використовували таку популістську тактику, як *акцентування уваги на незначних, але конкретних своїх досягненнях*, зокрема активно її застосовувала депутат Вінницької обласної ради, співвласниця однієї з найвпливовіших обласних ЗМІ – газети «33-й канал» Т. Редько [12].

Окремо варто згадати і використання місцевими політиками питання гендерної рівності з метою отримання політичних дивідендів. Наприклад, у лютому 2015 р. депутати Вінницької обласної ради Л. Щербаківська, Л. Мороз та Н. Солейко (фракція ВО «Батьківщина») підтримали ініціативу громадської організації «Відкрите суспільство» щодо створення в обласній раді Міжфракційного об'єднання «Рівні можливості» та виділення у раді 35 % квота для жінок [11].

Отже, регіональна політична еліта Вінниччини у своїй діяльності активно використовувала популістські методи взаємодії із населенням/виборцями, зокрема такі як: маніпулювання громадською думкою; «флірт» з виборцем; пропозиція простих відповідей на складні питання; наголошення на малих, але конкретних справах; «просування» патерналістської концепції відносин влади і суспільства; протиставлення «народу» і «еліти»; творення образу ворогів зі своїх політичних опонентів; демонстрація турботи про «простого громадянина» тощо. Стратегія регіональної еліти була дуже простою: отримати найбільший рівень підтримки не зважаючи на наявні можливості і не думаючи про наслідки. При цьому відсутність чітких ідеологічних пріоритетів (що також є однією із ключових ознак популізму) у дискурсі політиків Вінниччини ставили і надалі ставлять під сумнів подальший соціально-економічний розвиток регіону.

Список використаних джерел:

1. *Schmitter Ph.C. A Balance Sheet of the Vices and Virtues of «Populisms» // Paper presented at the conference «The Challenges of the New Populism». Bulgaria, Sofia: The Centre for Liberal Strategies. 2006. P. 2–19.*
2. *Вінниця пропонує Черкасам накласти мораторій на популізм (документ). Телерадіокомпанія ВІККА : веб-сайт. URL: http://vikka.ua/novini/81463-vinnitsya-proponue-cherkasam-naklasti-moratorij-na-populizm-dokument.htm*
3. *ВО «Свобода» не підтримає кандидатуру Порошенка. Свобода слова в Україні : веб-сайт. URL: http://svobodaslova.in.ua/news/read/13601*
4. *Демянчук А. Більшість вінницьких онлайн-медіа приховують інформацію про власників. Вінницька агенція журналістських розслідувань : веб-сайт. URL: http://vajr.info/zhurnalistski-rozsliduvannya/bilshist-vinnitskih-onlajn-media-prihovuyut-informatsiyu-pro-vlasnikiv/*
5. *Депутати Вінницької міської ради ініціювали запровадження Мораторію на популізм myvin: Інформаційний портал «Моя Вінниця» : веб-сайт. URL: https://www.myvin.com.ua/ua/news/politics/44224.html*
6. *«Партія вінничан» – «ноу-хау» вінницьких бюрократів», – вважає лідер обласного БЮТу. Твій бізнес : веб-сайт. URL: http://tviybiznes.com/main/news2/164697*
7. *Пархомчук Т. Добрива для ґрунту прем'єрства Гройсмана? Україна Молода : веб-сайт. URL: https://www.umoloda.kiev.ua/number/2755/180/96266/*
8. *Популізм на АТО та прогули засідань Ради. Рейтинг мажоритарників Вінниччини. Слово і Діло : веб-сайт. URL: https://www.slovoidilo.ua/2015/06/09/novyna/polityka/populizm-na-ato-ta-prohuly-zasidan-rady.-rejtynh-mazhorytarnykiv-vinnychchyny*
9. *Сегеда Г. Вінниччина: Розклад руху електричок, сортування сміття та інший «креатив» від кандидатів. Громадянська мережа ОПОРА : веб-сайт. URL: https://www.oporaua.org/news/vybory/2466-vinnychchyna-rozklad-ruhu-elektrychok-sortuvannja-smittja-ta-inshyj-lkreatyvr-vid-kandydativ*
10. *Сегеда Г. У Вінниці «Свобода» розмістила портрети нардепів на «стовп ганьби». Громадянська мережа ОПОРА : веб-сайт. URL: https://www.oporaua.org/news/vybory/mistsevi-vybory/mistsevi-vybory-2015/8416-u-vinnyci-lsvobodar-rozmistyla-portrety-nardepiv-na-lstovp-ganbyr*

11. *Тимощук О. Гендерні квоти у Вінницькій обласній раді: рівність чи популізм? iVin. Інформаційна Вінниччина : веб-сайт. URL: http://i-vin.info/news/genderni-kvoty-u-vinnytskiy-oblasniy-radi-rivnist-chy-populizm-10128*
12. *Щербатюк Т. Топ-8 депутатів, яким найбільше повірили вінничани. VLASNO.info : веб-сайт. URL: http://vlasno.info/politika/vlada/mistseva/item/7377-top-8-deputativ-iakym-naibilshe-poviryly-vinnychany*
13. *«Що таке популізм?» Депутати у Вінниці ввели мораторій на необґрунтовані обіцянки політиків? Новое Время. Украина : веб-сайт. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/populizm-deputati-u-vinnitsi-prijnjali-moratorij-na-neobruntovani-obitsjanki-politikiv-205621.html*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Амельченко Наталія Анатолівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Бевз Тетяна Анатоліївна, доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса.

Боровський Олексій Олександрович, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри галузевої соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Гарань Олексій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Гомза Іван Анатолійович, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології НаУКМА.

Горбатюк Микола Володимирович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу соціально-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України.

Єрємєєв Олександр Сергійович, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології НаУКМА.

Забузова Оксана Володимирівна, аспірантка Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, провідний спеціаліст кафедри політології НаУКМА.

Зубрицька Людмила Йосипівна, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія», Директор Інституту громадянської освіти НаУКМА.

Кисельов Сергій Олегович, кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Мазниченко Богдан Олександрович, студент магістерської програми «Європейські студії», Національний університет «Києво-Могилянська академія».

Марциновський Максим Анатолійович, студент бакалаврської програми з політології, Національний університет «Києво-Могилянська академія».

Михайлишина Дарія Станіславівна, економіст Центру економічної стратегії.

Прокопчук Дмитро Віталійович, політичний консультант, радник віце-спікера Верховної Ради України.

Соколов Станіслав Юрійович, Austrian embassy in Kyiv, press officer.

Чабанна Маргарита Валеріївна, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології НаУКМА.

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ НаУКМА

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ "КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ"

НаУКМА

Інститут громадянської освіти

NPG NEW POLITICAL GENERATION

Школа Політичної Аналітики НаУКМА

ШПА

АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПОЛІТОЛОГІВ КМА

«ПОПУЛІЗМ І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: МЕЖІ ПЕРЕТИНУ»

ЗБІРКА ТЕЗ

Київ 2019

24 травня 2019 року в рамках проекту «РЯБІВСЬКІ ЧИТАННЯ» відбулась науково-практична конференція на тему "Популізм і громадянське суспільство: межі перетину". Організаторами конференції виступили кафедра політології Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Інститут громадянської освіти імені Сергія Рябова НаУКМА за підтримки Школи політичної аналітики НаУКМА, ГО «NPG: New Political Generation», Фонду «Освіта для демократії», Асоціації студентів-політологів Києво-Могилянської академії.

Конференція мала на меті максимально усебічний, неупереджений науковий дискурс, що допоможе ґрунтовному осмисленню сучасних тенденцій популізму та їх подальшому впливу. Чим насправді є популізм – видом комунікації політика з електоратом, «тонкою ідеологією», формою політики - обговорювали учасники конференції на дискусійних панелях: теоретичній, експертній та студентській. Важливим аспектом обговорення стало питання впливу популізму на громадянське суспільство та з'ясування можливих механізмів протидії останнього. Серед учасників конференції – відомі науковці, політологи та політтехнологи, експерти та зацікавлене студентство.

До уваги читачів – тези виступів учасників конференції. Матеріали подані у авторській редакції.

Популізм і громадянське суспільство: межі перетину. Тези виступів наукової конференції (24 берез. 2019 р.) / [за заг. ред. Л. Й. Зубрицької]. — 45 с.

©Кафедра політології НаУКМА 2019

©Проект «Рябівські читання»

ЗМІСТ

Амельченко Наталія. Популізм як ознака кризи модерних ідеологій і виникнення мас-медійних технологій політики …….....4

Бевз Тетяна. Випробування електорату популізмом і зовнішніми втручаннями під час президентської виборчої кампанії 2019 р. (на прикладі Сумської області)…….....8

Боровський Олексій. Завдання стратегічних комунікацій в межах реалізації національних інтересів……10

Гарань Олексій. Бурковський Петро. Ambivalence of public opinion as the base for populism in the 2019 presidential campaign……13

Гомза Іван. Популізм і страх занепаду спільноти: взаємна інтенсифікація під час політичних криз…….....14

Горбатюк Микола. Популізм у діяльності регіональних політичних еліт (на прикладі Вінниччини)……...……...15

Єрємєєв Олександр. Громадські рухи в Україні як потенційний інструмент популістів: на прикладі руху "Захистимо Протасів Яр"…….....19

Забузова Оксана. Протидія популізму в міжнародних відносинах: що може зробити університет?.....23

Зубрицька Людмила. Громадянська освіта як механізм протидії впливу популізму……...25

Кисельов Сергій. Громадянське суспільство у контексті феномену популізму……...27

Мазниченко Богдан. Спільні та відмінні риси правого та лівого популізму на кейсах грецьких партій "Syriza" та "Golden Dawn"……...28

Марциновський Максим. Популізм і громадянське суспільство як засоби впливу на політикум……...33

Михайлишина Дарія. Як зробити українців менш вразливими до популізму?.....35

Прокопчук Дмитро. Концепція садопопулізму в українських реаліях……...37

Соколов Станіслав. Як медіа торують шлях популізму…….....39

Чабанна Маргарита. Особливості інтерпретації соціальних прав виборцями як чинник популізму в українській політиці: радянський атавізм чи наслідок низького рівня добробуту населення?.....41

Відомості про авторів…….....45